

národní
úložiště
šedé
literatury

Mateřská dovolená, nebo rodičovský čas?

Frýdlová, Pavla; Jonášová, Kateřina; Svobodová, Lucie
2012

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-392784>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 16.08.2024

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

Mateřská dovolená, nebo rodičovský čas?

Zkušenosti sedmi českých matek,
které pracují a vychovávají své děti
v jiných zemích EU

Kateřina Jonášová, Pavla Frýdlová, Lucie Svobodová

Mateřská dovolená, nebo rodičovský čas?

Zkušenosti sedmi českých matek,
které pracují a vychovávají své děti
v jiných zemích EU

Kateřina Jonášová, Pavla Frýdlová, Lucie Svobodová

Prolog

Bída matek v Čechách

Jak sladit rodinu a práci? Jak se profesně uplatnit a nepřijít přitom o šanci mít rodinu a děti? Toto dilema je v Česku bohužel ještě palčivější než jinde v EU. Český model, podle nějž mají ženy nárok na dlouhou rodičovskou dovolenou, ovšem nikoli na předškolní péči o děti či na částečné úvazky, je v evropském kontextu zastaralý. Chybějící místa v zařízeních pro malé děti neumožňují tisícům žen návrat do práce. O větším zapojení otců do péče o děti ani nemluvě. O svých zkušenostech s různými modely mateřské a rodičovské dovolené, která není chápána jako dovolená, ale jako svébytný rodičovský čas, tedy čas určený oběma rodičům, o různých typech zařízení pro předškolní děti, o postupném návratu matek do zaměstnání vypovídá sedm Češek, které žijí nebo dlouhodobě žily v jiných zemích EU: Dánsku, Finsku, Francii, Nizozemsku, Německu, Norsku a Švédsku.

V České republice je období mateřství pro většinu žen vstupem do začarovaného kruhu. Čas, který česká žena stráví doma s dítětem, je nejdelší ze všech zemí v Evropě. A dokonce i celosvětově patří mezi rarity. Podle statistik zůstává většina Češek doma s jedním dítětem tři roky, což znamená velký zásah do jejich profesního i osobního života (nehledě na situaci, kdy má dvě děti po sobě a může být doma třeba až osm let). „Nejen v populaci, ale i mezi dětskými psychology převládají preference držet ženy na dlouhodobých mateřských, ačkoliv světoví dětské psychologové i ekonomové upozorňují, že investice do předškolního vzdělání se vyplatí víc než cokoli jiného. Dlouhé a opakované mateřské ‚dovolené‘ ovlivňují postavení žen na trhu práce víc než cokoli jiného. A přitom i současná konzervativní vláda složená výhradně z mužů zastává názor, že ženy mají být doma v kuchyni,“ říká Štěpán Jurajda, odborník na ekonomii práce a ředitel Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium CERGE, 2011. Česká republika je naprosto výjimečná ve srovnání s ostatními zeměmi EU v tom, že má největší rozdíl mezi mírou zaměstnanosti žen s dětmi a bezdětných žen. Ženy u nás buď pracují na plný úvazek, nebo mají děti. Téměř nic mezi tím. Dlouhodobé přerušení pracovní kariéry se odráží i v rozevírání nůžek mezi příjmy žen a mužů. Rozdílem 26 % se ocitáme na předposledním místě v EU (průměr činí 18 %), a s tím souvisí i nižší důchody, kdy chudoba ohrožuje 22 % žen starších 65 let.

Vydává: Gender Studies o.p.s v roce 2012

Gorazdova 20, 120 00 Praha 2, www.genderstudies.cz

Publikace vychází v rámci projektu „Sladování soukromého a pracovního života v mezinárodním kontextu: výměna know-how a rozvoj tematické sítě“, koordinovaného Gender Studies, o.p.s.

Texty: Kateřina Jonášová, Pavla Frýdlová, Lucie Svobodová

Editorka: Jitka Kolářová

Jazyková redakce: Kateřina Skokanová

DTP a grafika: Jitka Pročková

ISBN: 978-80-86520-47-6

Sladování vstřícné zákony, široká nabídka zařízení péče o děti, otevření a osvětlení zaměstnavatelé, podpůrné celospolečenské klima – to vše jmenované země znají a podporují. Vědí, že cílená podpora efektivního spojení rodiny a práce vede ke zvýšení porodnosti a větší radosti z rodičovství. Proč totéž nejde v Česku?

Můžeme bez nadsázky říci, že ženy v České republice platí za své rodičovství neúměrně vysokou daň a že jde o komplexní problém mnoha na sebe navázaných faktorů. Je třeba konkrétních změn a především změn ve smýšlení společnosti o mateřství a rodičovství. Konkrétně by se měl stát zásadně zaměřit na efektivní zorganizování předškolní péče o malé děti. Dále by měli být zaměstnavatelé motivováni k tomu, aby ženám-matkám vycházeli vstříc a dávali jim prostor pro to, naplánovat si jak čas návratu do pracovního procesu, tak míru svého zapojení ve flexibilních či částečných úvazcích. Zaměstnankyně by měla mít víc příležitostí zapojit se do pracovního procesu již před ukončením obligátní dvouleté rodičovské, pokud o to bude mít zájem. Mělo by se změnit klima společnosti, které ženy od takových kroků odrazuje. V neposlední řadě by neměla péče o dítě ležet jen na bedrech matek a mělo by být obvyklé, že se rodiče v péči o dítě vystřídají. Ve všech těchto bodech je zkušenost českých matek ze skandinávských zemí, z Německa, Francie i Nizozemí velkou inspirací a střelkou kompasu, kterou by se co nejdříve měl český stát a česká společnost včetně matek samotných začít řídit. Tak, aby energie, která je v rodičích skryta, byla využita ve prospěch všech, a ne ubíjena v nejistotě a frustraci. Aby se izolující mateřská či rodičovská dovolená přerodila v respektovaný a tvořivý rodičovský čas. Zkušenosti z jiných zemí ukazují, že se to vyplácí.

Kateřina Jonášová, publicistka, vydavatelka, matka dvou dětí (6, 8), spoluzakladatelka jedné z prvních dětských skupin v ČR

obsah:

- 1. Dánské děti jsou nejšťastnější v Evropě**
Mirka Bendix-Beranová (8)
 - 2. Norský zázrak: otcovská dovolená**
Barbora Šindelářová (15)
 - 3. Švédsko: individuum je základ státu**
Lucie Svobodová (19)
 - 4. Finská diskuse: žádné extrémy**
Viola Parente-Čapková (24)
 - 5. Rodičovský čas v Německu**
Zuzana Jürgens (30)
 - 6. Francouzská tradice: školka pro každé dítě**
Zuzana Loubet del Bayle (36)
 - 7. Holandské částečné úvazky**
Hana Schenk (41)
 - 8. Co říkají fakta? (45)**
-

Kapitola 1

Dánské děti jsou nejšťastnější v Evropě

Mirka Bendix-Beranová

Pro české ženy-matky začíná být velkým problémem získat místo odpovídající jejich zkušenostem a vzdělání (ukončené středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání má v ČR víc žen než mužů). Zaměstnavatel či firma jsou sice ze zákona povinni držet ženě pečující o dítě pracovní místo tři roky, ale klidně jí může dát výpověď hned první den po nástupu do práce po rodičovské, a také se to často děje. Vše ještě zhoršuje nedořešený český systém předškolní péče o děti, který není funkční, nedostačuje požadavkům rodičů ani kvantitativně, ani kvalitativně. Dánský model předškolní péče, který respektuje jak potřeby dětí, tak potřeby rodičů, by nám měl být inspirací.

Mirka Bendix-Beranová byla čerstvou absolventkou střední pedagogické školy, když se za svým dánským manželem přestěhovala do Kodaně. Po roce, kdy zvládla dánštinu, začala pracovat v místní mateřské škole, kam později chodila i její dcera Terežka. Bendixovi se začali postupně starat o dánské turisty v Čechách, a tak kvůli práci žili střídavě v Kodani a ve Špindlerově Mlýně, kde s péčí o Terežku pomáhala babička. Když měla jít dcera do školy, rozhodli se natrvalo přestěhovat do Česka. Před čtyřmi lety se rodině narodil syn Tobias, a ačkoliv podnikatelka Mirka měla ambice začít co nejdříve pracovat, neměla úředně jinou možnost než pobírat čtyřletou variantu rodičovského příspěvku. Teprve v posledním roce začala dávat syna do školky a mohla na vlastní kůži srovnávat rozdíly v dánském a českém systémovém přístupu k dětem i jejich rodičům.

Odvážné dánské školky

„V polovině 90. let jsem se seznámila s manželem, který pochází z Dánska. Potom jsme žili střídavě v Čechách a Dánsku, od roku 1996 jsme na pět let zakotvili v Kodani. Kvůli jazykové bariéře bylo pro mě těžší najít práci, ale po roce, kdy jsem se naučila dánsky a byla mi uznána moje pedagogická škola z Čech, jsem začala pracovat v místní mateřské školce. Byla to pro mě velká zkušenost, ta práce je oproti českým školkám úplně jiná. Měla jsem šok z toho, co všechno děti mohou, co jim učitelky dovolí, i nebezpečné věci... Na druhou stranu jsem se tam naučila, že když se dětem dá volnost a důvěra, tak to cítí a podle toho se i chovají. Dánský systém je náročnější, individuálnější, méně strukturovaný, ale pro mě je důležitější vidět děti spokojené.

Po dvou letech se nám narodila dcera Terežka, které je dnes 13 let. Pracovala jsem do osmého měsíce, ženy tu chodí na mateřskou většinou čtyři týdny před porodem. Jako ostatní Dánky a Dánové jsem měla nárok na mateřskou dovolenou. Pro matku začíná mateřská dovolená čtyři týdny před porodem a končí 14 týdnů po porodu, pro otce jsou to dva týdny během této doby. Poté následuje rodičovská dovolená, která trvá 52 týdnů pro rodinu. To znamená, že matka i otec si mohou vybrat libovolný počet týdnů a střídát se v péči o dítě. Ta je placená, platí ji zaměstnavatel, většinou 60–80 % platu. Těch možností je opravdu hodně a zaměstnavatelé jsou velmi flexibilní.“

Od půl roku věku dítěte máte garantováno místo v jeslích či ve školce

„Většina žen je v Dánsku na rodičovské dovolené půl roku až rok s tím, že od půl roku věku dítěte stát garantuje místo v instituci, ať už jsou to jesle nebo velice rozšířené mikrojesle, kde se maminka doma stará o dvě až tři další děti. Tyto mikrojesle provozuje obec, mají jednu vychovatelku, která má pod sebou přibližně pět vychovatelek, které se jednou týdně schází, a ona šéfová dohlíží na to, jak všechno funguje, navštěvuje ty matky-vychovatelky doma, má kontakt s rodiči. Tak si rodiče mohou být jisti, že nedají dítě k někomu, kdo se o ně neumí postarat. Nemusí to být vždy pedagogicky vzdělané ženy (protože většinou jsou to ženy), ale mají zajištěné pedagogické kurzy, semináře. Matky mohou na posledních pět týdnů rodičovské dovolené nastoupit na poloviční úvazek, tím se jim mateřská prodlouží na 10 týdnů a ony se pomalu zapojí do pracovního procesu. To, co za rok zameškaly, se doučí, zjistí, co se stalo nového, je to

výborná věc. A mají čas na to, aby svoje děti postupně zvykaly na školku či jesle. Náklady na tato zařízení hradí částečně stát, částečně rodiče – činí to asi 12 % běžného platu, asi 5 000 dánských korun.“

Dánské babičky jsou pro zábavu a tátové pečují

„Babičkovský model v Dánsku vůbec nefunguje, dánské ženy jsou do pozdního věku aktivní a zaměstnané. Hlídací babičky nejsou potřeba, když má každá rodina zajištěné místo v instituci, takže babičky mohou být jen pro zábavu. Dnes je v dánské společnosti zcela normální, že oba rodiče chodí do práce, ať už je to z ekonomických důvodů nebo kvůli tomu, že ženy chtějí být v pracovním procesu a chtějí být užitečné i jinak. Tato situace je výsledkem dlouhodobých diskusí a střídání různých modelů a má je na svědomí druhá vlna emancipace z konce 60. let.

Kdybych měla srovnávat, tatínkové se dětem v Dánsku více věnují, a to už na první pohled. Stačí se podívat na hřiště nebo na to, kdo vyzvedává děti ze školky. Také je zcela normální, že otec bývá na otcovské dovolené, většinou z toho důvodu, že matka má lepší práci nebo nechce být na mateřské dovolené tak dlouho. A reakce tatínků jsou velmi pozitivní – tvrdí, že jsou vděční, že měli možnost si děťátko užít, když bylo úplně malé. Díky tomu i rodiny lépe fungují. V Dánsku je také běžné, že muži jsou vychovateli ve školkách. Tato profese je u mužů oblíbená a má prestiž, znám to z vlastní zkušenosti, i můj švagr učil ve školce.“

Střet s českou realitou

„Kvůli práci jsme potom začali žít střídavě v Čechách a v Dánsku. V Čechách mi chyběly jesle, a tak jsem využívala babičku, v Dánsku to nahrazovala školka od dvou a půl let. Když bylo Terezce sedm let, rozhodli jsme se natrvalo přestěhovat do Čech, protože nám připadalo, že tyto dva školské systémy jsou nezkombinovatelné. Před čtyřmi lety se nám narodil syn Tobias a s ním prožívám českou mateřskou. Vzhledem k tomu, že jsem podnikatelka, měla jsem ambice se rychle vrátit do práce, a velice mě překvapilo, když mi byl přidělen čtyřletý rodičovský příspěvek. Jinou možnost podle tabulek nemám.

Co se týče školky, neměla jsem problém s umístěním, protože bydlíme v malém městě, ale trošku jsem bojovala s přístupem učitelek. Myslím, že to souvisí s tím, že v Čechách je zvykem přistupovat k dítěti buď jako k objektu rodičovské péče, nebo jako k objektu kolektivního vzdělávání,

nic mezitím. Také existuje názor, že dávat dítě do institucí brzy je škoda. V Dánsku se děti dávají do jeslí mezi osmým měsícem a rokem. A mně připadá, že když jsou mladší, není s tím takový problém. Také znám studii, podle níž jsou dánské děti nejšťastnější v Evropě. Když je spokojený rodič, chodí do práce, má své uplatnění, tak má i spokojené dítě. Když je matka nucena sedět čtyři roky doma, asi bude frustrovaná a její dítě také.“

DÁNSKO

Ženy s dlouhodobým pobytem v Dánsku (žijí zde alespoň šest týdnů) mají v souvislosti s mateřstvím nárok na bezplatnou péči.

Peněžitá dávka může být vyplácena v případě mateřství, adopce nebo otcovství. Peněžitě dávky v mateřství se mohou matce vyplácet od čtvrtého týdne před předpokládaným termínem porodu. Nadále se vyplácejí po dobu 46 týdnů po narození dítěte, přičemž posledních 32 týdnů je mohou oba rodiče sdílet. V případě, že jeden z rodičů začne opět pracovat na částečný úvazek, mateřská/otcovská dovolená může být proporcionalně prodloužena. Rodiče se mohou rozhodnout pro prodloužení dovolené na 40 nebo 46 týdnů, nicméně dávka je zafixovaná na vyšší částky vyplacené po dobu 32 týdnů. Nezávisle na tom má otec nárok na peněžitě dávky po dobu dvou týdnů v období 14 týdnů, které následují po narození dítěte.

Adoptivní rodiče mají rovněž nárok na peněžitě dávky po dobu 46 týdnů ode dne skutečného převzetí dítěte do péče.

Rodiče, kteří mají zaměstnání, si mohou část své mateřské/otcovské dovolené odložit. Odložené dovolené musí být vyčerpány do devíti let věku dítěte.

U zaměstnanců se peněžitá dávka v mateřství stanoví na základě jejich hodinové mzdy, přičemž její výše může dosáhnout maximálně 504 eur týdně, nebo 14 eur za hodinu, a na základě počtu pracovních hodin.

U osob samostatně výdělečně činných je maximální peněžitá dávka stejná jako v případě uvedeném na předchozí straně. Příspěvek od státu po dobu mateřské dovolené je 50 % platu.

Zaměstnavatel poskytuje po dobu mateřské a rodičovské dovolené rodiči částečný či plný plat. Zda se jedná o poloviční, či plný, je upřesněno v zaměstnanecké smlouvě.

Otcové tvoří 6, 4 % rodičů na rodičovské dovolené.

Zdroj: Evropská komise; Zaměstnání, sociální věci a sociální začlenění; Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení, 2012

Kapitola 2

Norský zázrak: otcovská dovolená

Barbora Šindelářová

Přestože v Česku existuje zákonná možnost zapojení otce do péče o výchovu dítěte, využívá ji zatím jen mizivé procento mužů – čísla se pohybují kolem 1 %. Může za to především špatná motivace otců a konzervativní naladění celé společnosti. U mužů se totiž stereotypně předpokládá role živitele, a ne otce pečujícího. Na muže, kteří chtějí zůstat doma s dětmi, je často nazíráno jako na submisivní „podivíny“. Na druhou stranu ženy, které nechtějí zůstat doma s dětmi dlouho, jsou v očích společnosti „kariéristky“ nebo „špatné matky“.

Barbora Šindelářová je psycholožka, v Norsku žije šestým rokem s partnerem a malou dcerou. Stejně jako mnoho norských párů nejsou s partnerem sezdáni. Při všech výhodách, které norští rodiče mají, ani tento fakt nehraje žádnou roli, jsou chápáni jako rodina. Lars, jako většina norských mužů, využil možnosti tříměsíční rodičovské dovolené a na jeho otcovském vztahu to je vidět. Karolína rozhodně nevisí jen na matce. Přesto si Barbora svoji mateřskou dovolenou prodloužila o půl roku, kdy pobírala pouze sociální dávky. V době našeho setkání se chystala zpět do práce a rozhodovala se o výši úvazku. Neměl by to být žádný problém, byla se svým zaměstnavatelem celou dobu v kontaktu, zajímal se o to, co dělá, kdy se chce vrátit apod. Norští zaměstnavatelé si velmi vážící zkušenosti žen, které mají děti, a snaží se jejich osobním prioritám přizpůsobit i pracovní rytmus.

Až 90 % mužů si vybírá otcovskou dovolenou

„Největší rozdíl mezi Českem a Norskem cítím právě ve sladování práce a rodiny a v rovnoprávnosti mužů a žen. V norské společnosti je rovnoprávnost žen a mužů historicky daná, byli první v Evropě i na světě. Vzájemný respekt obou pohlaví je na vysoké úrovni a je to i tím, že v Norsku je v politice velké zastoupení žen na všech úrovních. Děti tu chodí do školky od jednoho roku, matky se vrací do práce. Otcové jsou na rodičovské ze zákona tři měsíce, kdy pobírají rodinné dávky. Když si je nevyberou, dávky propadají. Tento systém funguje od roku 1977, a od 90. let nastal boom, kdy otcové skutečně zůstávají s dětmi doma. Tuto možnost si volí 90 % mužů. Myslím si, že je to velké pozitivum pro rodinu a vztah mezi otcem a dítětem. Dokazují to norské i švédské studie: otcové, kteří jsou na rodičovské dovolené, pak chtějí svůj čas s dětmi trávit i v dalších letech.“

Školky se v Norsku začaly plošně otevírat v 70. letech, jsou součástí vzdělávacího systému. Jsou dotované státem nebo jsou soukromé, rodiče za školkovnou platí zhruba 10–15 % jednoho platu. Je v nich ale jiný počet dětí než v ČR. Jedna paní učitelka má na starosti tři až čtyři děti, ty roční jsou v uzavřených skupinách. Rodičovská dovolená trvá rok, máme možnost výběru 46 týdnů s plným platem, nebo 56 týdnů s 80 % platu. Většina žen se vrací do práce po roce.“

Zaměstnavatelé si matek váží

„Ženy si samy zvolí, na jaký úvazek se vrátí. Ze zákona je dáno, že zaměstnavatel jim to musí umožnit, třeba na poloviční úvazek. Já jsem byla na mateřské rok, teď půl roku pobírám sociální dávky a brzy půjdu do práce a dohodnu se, na jaký úvazek. Zaměstnavatel má se mnou kontakt i během tohoto mateřského roku, zajímá se, co dělám, kdy se chci vrátit. Zaměstnavatelé si velmi váží zkušeností žen, které mají děti, nepřipadá v úvahu diskriminace matek malých dětí. Umožňuje jim posunutou pracovní dobu, částečné úvazky. Vědí, že se jim tento přístup vyplatí.“

Porodnost stoupá

„V norské společnosti se neobjevuje názor, že žena, která dá své dítě do školky v roce, je krkavčí matka. Spíš naopak: když nenastoupí do práce, může se setkat s názorem, že by se měla víc zajímat o svou kariéru. V Norsku každým rokem stoupá porodnost, díky tomu, že prorodinný systém je nastaven právě takto.“

NORSKO

Všichni rezidenti mají nárok na bezplatnou péči v mateřství a bezplatnou nemocniční péči. Pro vznik nároku na tyto dávky není vyžadována žádná minimální doba pojištění.

V případě mateřství mají pojištění rodiče, kteří v průběhu 10 měsíců předcházejících začátku placené mateřské dovolené pracovali v placeném zaměstnání po dobu alespoň šesti měsíců, nárok na denní peněžité dávky. Matky s pobytem v Norsku, které nejsou výdělečně činné, mají rovněž nárok na příspěvek v mateřství.

Rodičovské dávky jsou stejné jako dávky v nemoci a vyplácejí se po dobu 47 týdnů. V souladu s přáním matky existuje možnost vybrat si mateřskou dovolenou delší, a to v trvání 57 týdnů, avšak s dávkami v nižší sazbě. Matka je povinna vybrat si tři týdny mateřské dovolené před plánovaným porodem a šest týdnů bezprostředně po porodu. V případě, že se matka vrátí do práce dříve, než vyprší celá placená dovolená, nárok na denní peněžité dávky po zbytek tohoto období vzniká otcí. Otcí je určeno 12 týdnů z celkového období, po které jsou vypláceny denní peněžité dávky. Aby je získal, musí za účelem péče o dítě zůstat doma. V případě mnohočetného porodu mají rodiče nárok na pět doplňkových týdnů peněžitých dávek s plnou sazbou na každé další dítě.

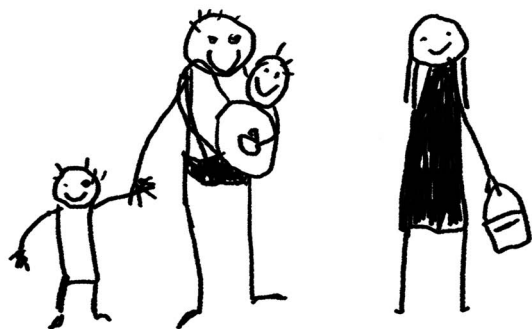
Peněžité dávky v těhotenství jsou stejné jako dávky v nemoci. V případě, že je výše rodičovské dávky za celé období nižší než příspěvek v mateřství, rodičovská dávka bude navýšena o příslušný rozdíl. Příspěvek v mateřství se vyplácí formou paušální částky ve výši 4 528 eur.

V případě osvojení dítěte mladšího 15 let mají adoptivní rodiče nárok na denní peněžité dávky po dobu 44 týdnů. Příspěvek při osvojení dítěte je vyplácen ve stejné výši jako příspěvek v mateřství.

Existuje zvláštní režim určený pro zaměstnané osoby, jimž se narodí nebo které adoptují dítě; ten jim umožní kombinovat částečné rodičovské dávky nebo dávky při adopci s pracovní dobou na částečný úvazek.

Čtyřtýdenní kvóta pro otce vznikla v roce 1993. V roce 2009 byla kvóta prodloužena ze šesti na 10 týdnů. V roce 2008 kvóty pro otce využilo 90 % otců. V roce 2008 si rezervovanou dovolenou v délce 10 týdnů prodloužilo 16,5 % otců.

Zdroj: Evropská komise; Zaměstnání, sociální věci a sociální začlenění; Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení, 2012

Kapitola 3

Švédsko: individuum je základ státu

Lucie Svobodová

Celoevropské průzkumy (například studie „Working Time and Work-Life Balance in European Companies“ od A. Riedmanna z roku 2006) potvrdily, že pro více než polovinu českých matek znamená rodičovská „dovolená“ konec pracovní kariéry na jejich původním působišti. Platové rozdíly a nižší profesní sebevědomí českých žen jsou prokazatelně spojeny s dlouhými výpadky v pracovní kariéře žen v průběhu mateřské a rodičovské dovolené. Ženy jsou během ní nejen sociálně a profesně izolované, ale zároveň velmi často trpí i druhotnou diskriminací od svých zaměstnavatelů coby matky. Firmy totiž nemají v mnoha případech zájem o „nelukrativní“ pracovníci v podobě matky s malým dítětem, která má za sebou nebo před sebou dlouhou profesní pauzu. Něco takového švédský systém nepřipouští.

Lucie Svobodová vyrůstala ve Švédsku, kam její rodiče emigrovali v roce 1969. Po roce 1989 pracovala jako zástupkyně ředitele Protokolu v Kanceláři prezidenta republiky, posléze jako ředitelka Českého centra v Paříži a ředitelka Českého centra ve Stockholmu. Obě děti se jí narodily během pracovního vyslání v zahraničí. Manžel je fotograf na volné noze. Skloubení práce, dětí a rodinného života považuje za nejtěžší životní „volbu“ rovnoprávných osob, při které by měl stát být více nápomocný. Švédský systém si nemůže vynachválit. Po návratu do Česka ji zaskočila situace místní infrastruktury školek a vůči matkám malých dětí nepřátelská společenská atmosféra. Byla v šoku, když jí ředitelka pražské školky, kam svého čtyřletého syna přihlásila, oznámila, že se nacházejí na 53. místě pod čarou přijatých dětí. Což je realita, s níž zápasí většina českých rodin.

Ve Švédsku jsem si troufla zároveň ředitelovat a kojit

„Vyhrála jsem konkurz na místo ředitelky Českého centra ve Stockholmu a dva týdny nato jsem zjistila, že jsem těhotná. Ani o práci, ani o dítě jsem nechtěla přijít, takže jsem se rozhodla, že to zvládnou. Jelikož jsem šla do Švédska, do země, kterou dobře znám, věděla jsem, že to půjde. Že na mě nikdo nebude zle hledět, když půjdu po třech či čtyřech týdnech zpátky do práce. Od pěti let jsem ve Švédsku vyrůstala, moji rodiče emigrovali v roce 1969. Když jsem skutečně nastoupila ředitelování, hodně mi pomáhala maminka a muž, vozili mi dítě na kojení, což jsem provozovala až do sedmi měsíců věku dítěte. Manžel měl tu možnost být doma, je fotograf na volné noze. Ale pomohl mi i švédský systém ‚předškolky‘, do které můj mladší syn nastoupil v roce a půl.“

Systém péče o dítě se ve Švédsku začal vyvíjet ve 30. letech, první zákony byly přijímány ve 40. letech a vycházely z toho, že matka je samoživitelka a má v péči dítě, takže se začaly budovat školky denní péče, aby matky mohly do práce. Hlavní reformy přišly v roce 1968 a začátkem 70. let, kdy začalo zesilovat emancipační hnutí a stát měl stále větší podíl na zřizování předškolních zařízení. Dnes je běžné, že děti vstupují do ‚předškol‘ v roce a půl. První třída školy začíná v sedmi letech. Existují zařízení komunální, státní i soukromá. Všechny se musí řídit učebním plánem z roku 1998. Tehdy se etablovalo, že i školka je výchovný orgán a ne odkladiště dětí. Švédský model funguje dobře. Vidím to na vlastním dítěti. Syn byl od počátku školkou nadšen. Někdy si za dlouhé deštivé neděle natahoval holínky a dožadoval se odchodu do školky.“

Společná rodičovská dovolená

„Rodiče ve Švédsku mají společný nárok na rodičovskou – 480 dnů od narození do osmi let věku dítěte, každý si musí povinně vybrat 60 dnů, které nemůže přenést na toho druhého. Trend ve švédské společnosti je takový, že se rodiče opravdu dělí. Žena je doma v první fázi a pak po půl roce přebírá péči muž. Ve Stockholmu vidíte hodně mužů, otců, dědečků, kteří s kočárkem chodí na vycházky. Muži se setkávají i v kavárnách a diskutují o svých ‚miminkovských‘ problémech. Patří to ke každodennímu obrázku o švédské společnosti a určitě je to velmi zdravé. Muž si uvědomí, co to je starat se o děti a domácnost, až když je s dítětem nepřetržitě několik dní. To, že se ženy a muži mohou rovnocenně podílet jak na pracovním, tak rodinném procesu, ovlivňuje zákony i samotné politiky. Pamatuji si, že nejmenovaný český politik byl ve Švédsku na oficiální návštěvě a nemohla

se konat večere, protože vysoce postavený švédský politik měl ten večer hlídat tři děti. To je u nás nemyslitelné, ale ve Švédsku je to považováno za naprosto normální, že i vysoce postavený muž jde v pět hodin domů, vyzvedne děti ze školky a věnuje se jim.“

Stát se soustředí na dostupnost péče o děti

„Můžu srovnávat, protože jsem se vždycky vracela do českého prostředí s malým dítětem. Poprvé bylo staršímu synovi devět měsíců, teď jsou tomu mladšímu čtyři roky. V tom prvním případě, byť to bylo v Paříži, mé české okolí – měla jsem českého zaměstnavatele – velmi negativně reagovalo na to, že pracuju. Tam jsem poprvé slyšela výraz ‚krkavčí matka‘, což mě nesmírně šokovalo. Psal se rok 2000, a já to navíc slyšela od ženy, která sama měla dvě dospělé děti a musela vědět, co prožívám. Teď mě v Praze zarazí, že na ulicích, hřištích se dojem nijak výrazně nezměnil, stále vidím s kočárky především ženy, muži se trochu zapojují, ale ne v takové míře, v jaké bych si představovala. Další rána následovala, když jsem přihlásila dítě do školky v místě bydliště a dozvěděla se, že jsme se umístili na 53. místě pod čarou, a ředitelka mi nedokázala říct, co nejen já, ale i těch 52 rodičů přede mnou má dělat, když soukromé školky nejsou dotované a platby jsou nemalé. Ve Švédsku od roku 1999 stát dotuje soukromé školky, takže je de facto všude stejná sazba. Existují tři úrovně plateb podle výše vašeho příjmu, ale nezáleží na tom, jestli přihlásíte dítě do komunální, státem zřízené, nebo soukromé školky. I soukromá školka musí dodržovat normy dané školským zákonem a samozřejmě pedagogicky plnit školní plán, ale kapsa rodiče to nepozná. Máte volbu, a to je důležité. Ve Švédsku 80 % žen a 90 % mužů, kteří mají děti, pracuje.“

Vstříc rodičům

„Nosíkem švédské společnosti je názor, že základem státu není rodina, ale individuum. Vždyť co je dneska rodina? Je tolik variant a modelů. Partneři se rozejdou, rodina se promění, ale vy musíte mít jistotu, že můžete fungovat dál, svobodně a plnohodnotně. A nelze povyšovat jednu situaci nad druhou. Švédí jsou v tomto daleko, dokáží velmi otevřeně přemýšlet o tom, co je rodina. Společnost se snaží rodičům vyjít vstříc a vyplácí se jí to: porodnost za posledních 10 let výrazně vzrostla.“

Politika péče o děti je u nás určována muži

„Jsem si vědoma toho, že jsem se zřekla spousty výhod být s dítětem v té první fázi. Nechtěla jsem přijít o možnost zajímavé práce a rozvíjet se

i po stránce kariéry. Nebylo to jednoduché, ale nemyslím si, že je třeba odložit vlastní život na úkor dítěte. Dítě je pro mě to nejdůležitější, ale zároveň jsem spousty času a energie vložila do vzdělání, věnovala jsem se své profesi dlouho a nevím, proč bych měla svou práci odkládat s nejistým výsledkem návratu. I ve Švédsku je možnost zůstat doma déle, vesměs to využívají matky, které mají movitějšího partnera, křesťansko-demokratická strana se snaží i tento model prosadit, ale zájem je minimální. Vliv na atmosféru rovných příležitostí má i zastoupení žen v politice. Dnes je nemyslitelné, aby jich na jakékoli úrovni bylo méně než 50 %. Že u nás v ČR je v roce 2011 tak málo političek, je pro mě velmi tristní doklad vývoje za posledních 20 let. To se odráží i v politice péče o děti. Je určována muži.“

ŠVÉDSKO

Všechny ženy, které ve Švédsku trvale pobývají, mají nárok na zdravotní péči související s těhotenstvím a porodem.

Těhotné zaměstnankyně mají nárok na peněžité dávky v těhotenství, pokud mají fyzicky náročnou práci, kterou nemohou nadále vykonávat z důvodu těhotenství, a pokud nemohou být přeřazeny na méně náročnou práci.

Peněžité rodičovské dávky se vyplácejí rodičům po narození nebo adopci dítěte. Po narození dítěte se dávky vyplácejí po dobu celkem 480 dní. V případě vícečetného porodu se dávky vyplácejí po dobu dalších 180 dní za každé další dítě. Dávky nemusí být nutně vypláceny nepřetržitě; mohou být rozděleny do několika období, dokud dítě nepřekročí věk osmi let, nebo do konce prvního roku jeho školní docházky.

Pokud rodiče pečují o dítě společně, má každý z nich nárok na polovinu celkové doby, po kterou se dávka vyplácí. Každý z rodičů se může vzdát svého nároku na rodičovské dávky ve prospěch druhého rodiče, ovšem s výjimkou jednoho 60denního období. Oba rodiče mohou peněžité dávky pobírat současně, aby se mohli účastnit programu předporodní nebo porodní přípravy.

Otec má navíc při narození nebo osvojení dítěte nárok na dalších 10 dní pobírání dávek.

Pokud je dítě nemocné a rodič musí přerušit výdělečnou činnost, aby o ně mohl pečovat, vyplácí se dočasně peněžité rodičovské dávky.

Cíl švédské rodinné politiky je koncipován jako „vyrovnávání životních podmínek mezi rodinami s dětmi a rodinami bez dětí, podpora příležitostí obou rodičů při kombinování práce mimo domov s rodinnými povinnostmi a speciální podpora rodin v nepříznivých situacích“.

Švédské firmy mají za povinnost umožnit všem svým zaměstnaným rodičům s malými dětmi, ženám i mužům, včetně vedoucích pracovníků, práci na částečný úvazek a flexibilní uspořádání práce.

Zdroj: Evropská komise; Zaměstnání, sociální věci a sociální začlenění; Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení, 2012

Kapitola 4

Finská diskuse: žádné extrémy

Viola Parente-Čapková

Finsko je i v severských podmínkách výjimečné svou otevřenou diskusí o výchově dětí a o rodičovství a připraveností nelpět na stereotypch a zavedených postupech. V současné době se po desetiletích preferencí kariérového růstu rodičů mluví o potřebách a pocitech rodičů. My se v oblasti rodičovství a výchovy dětí zatím držíme na opačné straně kyvadla – od kolektivní výchovy jsme se přehoupli do stavu, kdy dítě je „problémem“ svých rodičů a především své matky.

Viola Parente-Čapková přednášela v 90. letech finskou literaturu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, odkud se logicky vypravila do domoviny své oblíbené literatury a v současnosti působí jako asistentka na katedře finské literatury Univerzity v Turku. Žije zde s italským manželem a dcerou a dokončuje disertační práci. Po skončení mateřské a rodičovské a další dovolené se vrátila do zaměstnání, její dceři byl jeden rok. S dcerou tehdy zůstal doma manžel, ale protože Viola pracuje na univerzitě, mohla si zvolit kombinaci práce a péče o rodinu.

Rodiče malých dětí a částečné úvazky

„Dá se říct, že v uplynulých 10 letech byla otázka péče o předškolní děti přítomná v médiích a v sociologickém výzkumu skutečně velmi intenzivně a budí velké emoce; veřejné mínění je hodně rozdělené. Zajímavá je studie Mii Hakovirta a Mii Salin z roku 2006, podle níž si finské ženy myslí častěji než ženy ve Švédsku, Německu, Španělsku, Británii a USA, že matka předškolního dítěte by měla být doma. To ukazuje, jak je i v rámci evropského severu situace různá, daná samozřejmě historickým vývojem či kulturním kontextem. Je třeba říci, že ve Finsku je silná tradice rovnoprávnosti mezi pohlavími a feministické debaty tu probíhaly víceméně svobodně, výsledky obdobných studií tu mají úplně jinou výpovědní hodnotu než třeba v postkomunistických zemích, kde žádná diskuse až do 90. let probíhat nemohla. Nejvíce se volá po tom, aby rodiče malých dětí mohli pracovat na zkrácené úvazky – v této souvislosti se ale hovoří o obou rodičích, resp. opatrovnících (fin. *huoltaja*; finština nemá gramatické rody). Finský systém byl a stále ještě je dost pružný. Co se týče ekonomických možností být s dítětem aspoň částečně doma, situace se ale v důsledku ekonomické krize z roku 2008 zhoršila.“

Noví otcové

„Participace otců na výchově dětí ve Finsku je velmi vysoká, díky pozitivnímu nastavení systému. Otcové dnešní střední a mladší generace ale berou vesměs jako samozřejmost, že se mají a musejí podílet na péči o děti. Muži to hodně i sami chtějí, chápou, o co všechno přicházejí, když nejsou ve světě dítěte intenzivně přítomni hned od začátku. Ve finské společnosti se debatuje o tom, že dnešní starší generace je generací ‚dětí bez otců‘ – dětí mužů, kteří bojovali ve druhé světové válce, a buď tam padli, nebo pak v důsledku fyzických i psychických traumat často trpěli vážnými chorobami a vysoké procento také alkoholismem. Hodně finských mužů starší generace vzpomíná, že otec byl doma nepřítomen, nebyl schopen se podílet na péči o děti a o rodinu, být modelem pro své syny či s nimi alespoň komunikovat. Od samotných finských mužů tedy vychází snaha toto radikálně změnit.“

Kvalitní státní školky

„Silná pozice feministického myšlení a politiky rovných příležitostí v severských zemích vedla k tomu, že od konce 60., začátku 70. let byla možnost dávat děti do kvalitních státních, tedy obecních školek, z čehož se stala běžná praxe. Ve finském feminizmu dominoval v té době jednoznačně

„feminismus rovnosti“, ženy usilovaly o rovné pracovní příležitosti a za nejlepší řešení byla považována možnost péče o děti mimo domov. Poté, co Finsko postihla na začátku 90. let hospodářská krize a nezaměstnanost, se situace změnila; jako obvykle o práci přicházely především ženy a zůstávaly tedy více než dříve doma s dětmi. Zhruba od druhé poloviny 90. let vstupuje na scénu generace dětí narozená na začátku 70. let a některé její představitelky podávají svědectví o dětství v institucích, o rodičích, kteří na ně neměli čas, protože se věnovali práci a budování a zlepšování světa atp. Některé ženy začaly veřejně prohlašovat, že být doma s dětmi je stejně uspokojující jako chodit do práce, což pro mnohé znělo po předchozím vývoji jako kontrarevoluční názor.

Ve Finsku existují obecní školky, kterým se říká *päiväkoti*, což znamená „denní domov“. Je to výstižný název, protože celý systém je skutečně koncipován tak, aby tam děti měly „druhý domov“, aby to nebyla jen úschovna a úložna dětí na dobu, kdy s nimi rodiče nejsou. Převážná většina školek je obecních; obecní školky byly tradičně ty nejžádanější, protože jsou kontrolované kvalitním a fungujícím systémem a je v nich vysoce kvalifikovaný personál. V každé školce působí společně vychovatelky či vychovatelé a učitelky či učitelé. Osoba s kvalifikací učitel/učitelka v mateřské škole musí mít alespoň bakalářský titul. My jsme měli zkušenost se dvěma školkami a byla to zkušenost velmi pozitivní. Obecně lidé tomuto systému věří a mají proč.“

Oblíbené miniškolky

„Velmi oblíbená je forma tzv. „miniškolek“ (finsky *perhehoito*, doslova „rodinná péče“). Jedna osoba, která nemusí mít tak vysokou kvalifikaci jako vychovatelky a učitelky v mateřských školách, musí mít však certifikát, že je k dané práci způsobilá, a domů si může vzít maximálně čtyři děti. Často to dělají matky, které mají vlastní jedno nebo dvě děti a přiberou si k nim pak ještě jedno nebo dvě na hlídání. Je to moc sympatická forma, ale daleko víc než ve školce tu záleží na osobě pečovatele či pečovatelky. V praxi ovšem provozovatelka miniškolky nemusí být s dětmi sama, často se účastní nejrůznějších akcí, které pro rodiče s malými dětmi pořádá obec nebo luterská církev. Církev mimochodem provozuje 1–2 x týdně dopoledne kroužky pro děti od tří let. Podobně fungují „parkové tety“, které bývají každý den dopoledne na vybraných dětských hřištích, a děti jsou s nimi několik hodin ve skupině.

Finančně je veškerá péče o děti podporovaná státem neboli sociálním úřadem KELA. Příspěvky jsou stejně jako u rodičovských „šíté na míru“ neboli odstupňované podle příjmů rodičů. Právě teď se ale debatuje o tom, že stát na tyto příspěvky už nemá a budou se muset omezit, což vyvolává bouři nevole.

Do školy se jde ve Finsku v sedmi letech. Počítá se to ale podle kalendářního roku narození, ne školního. Předškolní třída, kam jdou děti v šesti letech, slouží k tomu, aby přechod do školy byl co nejsnazší a nejplynulejší. Učí se tam pomalu číst a psát, ale je to po všech stránkách škola hrou a velký důraz je kladen stejně jako už dříve ve školce na rozvíjení sociálních dovedností, schopnosti spolupráce, vyrovnávání se s různými city a pocity, které s sebou nese fungování ve skupině. Naše dcera, které bylo v lednu sedm, je právě teď v té předškolní třídě. Musím říct, že na nás udělalo dojem, jak úzce předškolní třída spolupracuje se spádovou školou, kam dcera půjde na podzim. Děti z předškolní třídy se byly už několikrát ve škole podívat, účastnily se různých hodin, byly jim přiděleny „kmotry“ a „kmoťři“ – děti z druhých tříd, které jim měly všechno ukazovat a vyprávět, jak to ve škole funguje.“

Rodiče jsou spolutvůrci vzdělávacího procesu

„Školky se snaží vycházet vstříc potřebám rodičů a spolupracovat s nimi, 1–2x do roka je soukromý pohovor s jednou z učitelek (učitelů), která má ten rok dané dítě v tomto ohledu na starosti. Pohovory byly vždycky velmi důkladné a měli jsme z nich ten nejlepší dojem a pocit. Školka také úzce spolupracuje s dětskou poradnou, kam chodí dítě od narození do šesti let na pravidelné kontroly. I jinak učitelky a učitelé neustále zdůrazňují, že jsou k dispozici, a skoro u všech jsme měli zatím pocit, že berou svou práci jako poslání. Ve Finsku je to práce, která má prestiž, právě proto, že je pro ni třeba vysokoškolské vzdělání. Vyučující jsou také vesměs velmi klidné a klidní, o všem s dětmi diskutují, respektují osobnost dětí.“

Jaké jsou potřeby rodičů?

„V diskusích v médiích, které sleduji, se pravidelně ozývají hlasy, které volají po tom, aby se péče o děti do tří let věku odehrávala doma. Přímou o matkách se ale odváží hovořit jen ti nejvyhraněnější, většinou se hovoří o rodičích. I ty obecněji nebo neurčitě formulované názory ale občas sklouzávají do toho, čemu se tu říká „diskurz obviňování matek“, na který jsou ženy ve Finsku obecně hodně citlivé a umí se proti němu ozvat. Ve

srovnání s tím, co si ale pamatují z Česka, je tu daleko samozřejmější, že dítě jde do školky nebo do jakéhokoli zařízení péče kolem roku a nikdo z toho nedělá velké drama, což souvisí samozřejmě s tím, že péče o děti má vysokou úroveň a není tu obecně pocit, že rodič odkládá dítě někam, kde by mu nemělo být dobře. Navíc se také klade důraz na to, jak se cítí rodiče: lidé, kteří se mohou realizovat pracovně, jsou podle všech výzkumů klidnější a vyrovnanější a s dětmi trpělivější, než lidé, kteří mají pocit, že jim něco utíká, a jsou doma s dětmi frustrovaní. Stále se ale ozývají matky a i otcové v domácnosti, kteří zdůrazňují, že se rodičovstvím realizují, a kritizují diskurz, podle kterého by měla být péče o děti něco méněcenného, a obhajují měkké hodnoty oproti těm tvrdým, jako jsou peníze a kariéra.“

Žádné násilí

„Když už jsme u toho srovnání: to, že jde dítě do školky např. v roce, je naprosto normální, na rozdíl od sebemenšího vztáhnutí ruky na dítě. Jakékoli násilí na dětech je ve Finsku kriminalizováno, dotyčný zákon je z roku 1984, rozhodně si něco takového nikdo nedovolí na veřejnosti a tolerance je nulová.“

FINSKO

Na dávky v mateřství nebo otcovské dávky mají nárok všechny osoby s trvalým bydlištěm ve Finsku. Kromě toho jsou bezprostředně kryty i osoby bez trvalého bydliště ve Finsku, které zde pracují jako zaměstnanci/zaměstnankyně nebo osoby samostatně výdělečně činné po dobu alespoň čtyř měsíců.

Mateřský příspěvek se matce vyplácí během prvních 105 dní. Rodičovský příspěvek se vyplácí následujících 158 pracovních dní, a to buď matce, nebo otci, jestliže se rozhodl, že zůstane doma, aby pečoval o dítě. Rodičovský příspěvek však nemůže být vyplácen zároveň otci i matce. Adoptivní rodiče rovněž pobírají rodičovský příspěvek, pokud je adoptovanému dítěti méně než sedm let. Po narození dítěte může otec žádat o otcovský příspěvek a otcovskou dovolenou v maximální délce 18 pracovních dní, kterou si vybere na čtyřikrát během doby vyplácení mateřského a rodičovského příspěvku.

Výše mateřského a rodičovského příspěvku je stejná jako denní dávka v nemoci. Po dobu prvních 56 dnů mateřské dovolené činí mateřský příspěvek 90 % příjmu do výše 51 510 eur a 32,5 % příjmu překračující tuto částku. Po dobu prvních 30 pracovních dnů činí rodičovský příspěvek a otcovský příspěvek 75 % příjmu do výše 51 150 eur a 32,5 % příjmu překračující tuto částku.

Lékařské prohlídky ve střediscích péče o matku a dítě během těhotenství a po něm jsou bezplatné.

Zdroj: Evropská komise; Zaměstnání, sociální věci a sociální začlenění; Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení, 2012

Kapitola 5

Rodičovský čas v Německu

Zuzana Jürgens

Česko se ani v těchto letech, kdy se na místo ve školce stojí fronty, není schopné v prarodinné politice inspirovat u svého nejbližšího souseda, v Německu. Zde se vláda kancléřky Angely Merkel zavázala, že do roku 2013 bude mít každé dítě po dovršení prvního roku právo na místo ve školce. A tento slib je už viditelný i v realitě – v obcích se staví školky, nabírá se personál. U nás je zodpovědnost za péči o děti zcela ponechána v rukou matek, které nemají ani zákonnou možnost pomoci si samy. Místo otevřeného prostoru jsou válcovány hygienickými nařízeními nutnými pro zřízení zařízení péče o děti, firemní školy je nutné hledat lupou a něco v Německu tak běžného jako institut Tagesmutter, denních matek, je stále v nedohlednu.

Zuzana Jürgens, ředitelka Českého centra v Mnichově, žije v Německu už 10 let. Původně přijela na doktorandské stipendium do Kostnice, pak se Jürgensovi přestěhovali za prací na univerzitě do Berlína. Mezitím se jim narodila dcera Theresa, které je dnes sedm let. V roce 2009 Zuzana Jürgens vyhrála konkurz na ředitelku Českého centra v Mnichově a rodina se po čase přestěhovala za ní. Vzhledem k tomu, že v každé spolkové zemi Německa je situace týkající se předškolní výchovy jiná, má dnes za sebou diametrálně odlišné zkušenosti – od soukromých zařízení přes tzv. Kinderladen, až po komunální školku. Navíc pečlivě sleduje všechny diskuze a probíhající změny týkající se rovnoprávného postavení žen ve společnosti a participace obou rodičů na výchově dětí.

Různé spolkové země – různá nabídka předškolních zařízení

„Theresa se nám narodila v Kostnici. Když jí byl rok a tři čtvrtě, přišli jsme do Berlína a před jejími pátými narozeninami do Mnichova. Od jejího narození jsem se seznámila se všemi stupni místní předškolní výchovy. V době, kdy se narodila, jsem pracovala na své doktorské práci, manžel na univerzitě, takže pro nás začala být brzy aktuální otázka, jak vyřešit péči o naši dceru. S celodenní péčí o malé dítě se doktorská práce napsat nedá. Pokaždé jsme bydleli v jiné spolkové zemi a v každé z nich je péče o předškolní děti řešena jinak, rámce tomu dávají spolkové zákony. V Kostnici získat místo v jeslích v podstatě nešlo, ale nakonec jsme našli rodičovskou iniciativu pro děti do tří let. Šlo o dopolední zařízení a bylo tam možné dávat dítě 1–3x týdně. Museli jsme za to platit, ale příspěvek byl minimální a dostávali jsme podporu od města.

Když jsme se přestěhovali do Berlína, začali jsme pro dceru shánět zařízení, kde by mohla být celý den. Byli jsme se podívat na školky městské, církevní i do soukromých rodičovských iniciativ, a nakonec jsme pro ni získali celodenní místo v Kinderladenu. Lze to přeložit jako „dětský obchod“, název je odvozen od místa, kde toto zařízení sídlilo, bývalého obchodu. V této školce bylo maximálně 15 dětí a byly věkově smíšené. Thereska patřila k těm nejmladším, nejstarší byli předškoláci, holčičky i kluci, což se nám velmi líbilo, protože Thereska je jedináček a mohla si ve školce zažít strukturu sourozeneckých vztahů. Poplatek se v Berlíně vypočítává podle výše příjmů, a protože jsem tehdy ještě nepracovala, pohyboval se mezi 50 a 80 eury, včetně oběda. Cena únosná pro každého.“

Rodičovské iniciativy

„Když jsme se začali zajímat o školky, překvapilo mě, že spektrum nabídky je velice široké. Jednak existují školky státní, spravované městem. Pak zařízení, která spadají pod církev – katolickou, evangelickou. A pak jsou zařízení soukromá, jaká známe z české reality. A pak zařízení nezisková, většinou zřízená občanskými sdruženími nebo samotnými rodiči. První takováto školka vznikla v roce 1968 a je součástí druhé vlny feministického hnutí. Rodiče dodnes mají prostřednictvím těchto občanských sdružení větší vliv na to, jak probíhá výchova jejich dítěte. Tehdy šlo o to, aby výchova byla antiautoritativní, to už trochu ustoupilo, ale zapojení rodičů do chodu takové školky je poměrně vysoké. Finance, které se na to vynakládají, jsou stejné, jako kdyby dítě chodilo do městské školky, rozdíl je ve struktuře. Od rodičů se očekává, že se nějakým způsobem budou podílet. Ze začátku

jsme jednou týdně vařili, prali jsme ručníky a špinavé prádlo a chodili jsme uklízet. A případně si brali rodičovské služby, když bylo třeba pomoci hlídat v době, kdy vychovatelky měly nějaký vzdělávací program. Když to srovnám s městskou školkou v Mnichově, kam chodí Thereska teď, tak je tam zapojení rodičů minimální. V rodičovských iniciativách jsou organizovány jednou za šest týdnů schůzky rodičů, mluví se o tom, co se ve školce dělá, jaké jsou plány, co si rodiče přejí. V městské školce jsme informováni, ale tohle tam není.“

Péče o děti jako velké téma

„Před 10 lety jsem se v Německu ocitla uprostřed velmi intenzivní debaty o zvýšení počtu míst ve školkách, o větším zapojení státu do tohoto procesu. Za příklad se brala Francie, její způsob předškolní výchovy, a samozřejmě skandinávské země. Debata probíhala na stránkách deníků, byly tomu věnovány celé přílohy, a probíhá dodnes. Za těch 10 let se nastavila nová pravidla pro fungování předškolního systému. Na jedné straně je to dáno právě zmiňovanou veřejnou diskuzí, na druhé straně tím, že se zvýšil podíl žen v politice. Třetím aspektem, který hraje velkou roli, je větší zapojení žen do pracovního procesu. Ženy nechtějí zůstat doma, vidí, že je možné skloubit práci a rodinu. V Německu je totiž běžné zaměstnávání na částečné úvazky. V letech 2007 a 2008 vešly v platnost dva zákony určující rámce sladování rodinného a pracovního života. Ne náhodou je navrhla tehdejší ministryně pro rodinu Ursula von der Leyen, sama matka sedmi dětí a úspěšná lékařka. Tyto zákony rozšiřují nabídku infrastruktury péče o děti, směřují k tomu, aby se otcové víc zapojovali do výchovy dítěte a aby se ženy-matky nestávaly finančně závislými na mužích.“

Německá redefinice mateřské dovolené = rodičovský čas

„Nově platné zákony jsem už na vlastní kůži nezažila, ale za tehdejších podmínek jsem si mohla vybrat, jestli budu dostávat příspěvek rok, nebo dva roky (ten byl o něco nižší). Od roku 2007 dostává žena rok nebo 14 měsíců přes 60 % platu, záleží na tom, jestli se do péče zapojí i otec, minimálně na dva měsíce. Neříká se tomu rodičovská dovolená, od toho se taky ustoupilo, říká se tomu ‚Elternzeit‘, rodičovský čas. Což znamená, že otec si vezme minimálně dva měsíce ‚Elternzeit‘ a ten je pro něj placený stejně jako u matky. Poté, co zákon vstoupil v platnost, to chvíli trvalo, ale najednou bylo vidět přímo na ulicích, jak se zde v pracovní době zvýšil počet mužů s malými dětmi. V mém okolí, což jsou

většinou vysokoškolsky vzdělaní lidé, neznám žádného z mužů, který by tuto možnost nevyužil, a často i na déle než na dva měsíce. Prvních sedm měsíců zůstává s dítětem matka, protože většinou kojí, pak ale péči přebírá muž. Sleduji, že muži to dělají rádi, až jim přijde zatěžko se potom vracet do zaměstnání. Vztah, který si k dítěti vybudují, má jinou kvalitu.

Rodičovský příspěvek běží maximálně 14 měsíců a pak je otázkou, co dál. Část rodičů se rozhodne zůstat doma do tří let věku dítěte, ale jsou i jiné možnosti – školky, předškolní zařízení nebo tzv. ‚Tagesmutter‘, matky, které samy mají malé děti a mohou se starat za úplatu ještě o čtyři až pět dalších dětí. V diskuzích, které probíhají o systému předškolní péče, se hodně zdůrazňuje to, že je důležité, aby dítě mělo osobu, ke které se vztahuje, a nemusí to být vždycky matka. Tuhle roli může hrát i učitelka ve školce, pokud je počet dětí nastaven příznivě. Jde o to, aby dítě mělo někoho, kdo reaguje na jeho momentální potřeby. To je něco, z čeho se v Česku dělá velký strašák – pokud dítě nebude do tří let s matkou, bude poškozen jeho psychický vývoj. Nemohu říct, nejen na příkladu Theresky, že by děti, které jdou do předškolního zařízení dřív, byly frustrované, naopak chovají se normálně, jsou veselé a spokojené.“

Místo ve školce pro každé dítě

„První zákon z dílny Ursuly von der Leyen se týká rodičovských příspěvků a zapojení otců, jak jsem popsala, druhý se vztahuje k předškolním zařízením. Je to velmi odvážný plán, počítá se s tím, že od roku 2013 bude mít každé dítě, které dosáhne jednoho roku života, zajištěné místo ve školce. Přičemž je to tak – a i to je záležitost posledních šesti let, že poslední rok ve školce je povinný, a dokonce v některých spolkových zemích se za ten poslední rok nemusí platit žádný poplatek.

Matky se vrací často do práce na částečný úvazek, je to poměrně běžná záležitost. Na druhou stranu se částečným úvazkům vytyká, že znamenají pro ženy odstavnou kolej, nemají možnost se v zaměstnání posouvat dál. Rodičovský čas je možné čerpat až do tří let věku dítěte, je tedy možné, aby oba rodiče pracovali na částečný úvazek a dělili si péči o dítě. Existuje ještě jedno opatření, kterým stát podporuje rodiny s malými dětmi: náklady na péči o dítě mimo domov je možné si odečíst z daní, do určité výše, vztahuje se to i na chůvu, au-pair, pokud oba rodiče pracují.“

Je vidět snaha

„Pořád není jednoduché získat místo ve školce, podle toho, kde žijete. Ale rozdíl je v tom, že je vidět zájem státu i jednotlivých spolkových zemí, měst a snaha situaci napravit a narovnat. A protože se ví, že když se bude zvyšovat počet školek, bude potřeba zvýšit počet vychovatelek, v Mnichově probíhá velká reklamní kampaň, jejímž účelem je získat nové vychovatelky. Vzdělávání vychovatelek je také třeba nově vybudovat. To, že od roku 2013 vzniká právní nárok na místo ve školce, pokládám za velmi odvážný krok. Stát, spolkové země i jednotlivá města do toho vkládají nemalé prostředky. Myslím si, že je to výsledek společenských debat i toho, že v Německu je tradičně silné ženské hnutí... Tento vývoj je podporován i studiiemi psychologů, kteří netrvají na tom, že děti musí být do tří let věku s matkou doma, a snaží se ukazovat jiné možnosti. Určitou roli hraje i to, že pro společnost je zaměstnanost žen výhodná, to, aby byla žena nucena zůstat doma, je zbytečným mrháním pracovní silou, mnohdy velmi vzdělanou. A v pozadí stojí i aspekt nízké porodnosti – vzdělaní rodiče buď nemají děti vůbec, nebo mají jedno.“

Jsem ráda, že jsem s Thereskou mohla být zrovna v tomhle věku v Německu. Otevřelo mi to obzor. V Čechách by pro mě určitě bylo obtížné vystoupit z modelu, že žena musí být tři roky s dítětem doma.“

NĚMECKO

Všechny ženy pobírající věcné dávky nemocenského pojištění mají rovněž nárok na věcné dávky v těhotenství a po porodu. K věcným dávkám v mateřství patří např. lékařská péče, pomoc porodní asistentky, léky, pomoc v domácnosti, domácí ošetrovatelská péče apod.

Ženy, které hradí zákonné nemocenské pojištění, pobírají dávky v mateřství ve výši 13 eur/den během mateřské dovolené a za den porodu. Zaměstnankyně, které nehradí zákonné nemocenské pojištění, pobírají dávky v mateřství v maximální celkové výši 210 eur, přičemž tyto dávky hradí stát.

Dávky v mateřství se vyplácejí šest týdnů před porodem a osm týdnů po porodu. Výše dávek závisí na mzdě, avšak nesmí přesáhnout 13 eur/den. Případný rozdíl mezi výší těchto příspěvků a mzdou hradí zaměstnavatel.

Kapitola 6

Francouzská tradice: školka pro každé dítě

Zuzana Loubet del Bayle

V roce 1990 fungovalo v ČR celkem 1043 veřejných jeslí, v roce 2000 jich bylo evidováno pouze 67 a do roku 2007 klesl jejich počet jen na 49. V souvislosti s porodní křivkou silné generace 70. let se s nedostupností péče o malé děti potýká většina rodičů dětí předškolního věku. Tento problém bude v nejbližších letech přerůst do prvního stupně základních škol. Ve školním roce 2011/2012 nebylo jen v hlavním městě Praha přijato přes 8000 dětí. Počet předškoláků v hlavním městě Praha i nadále roste, podle očekávání magistrátu tomu tak bude příští dva až tři roky. Stejně zkušenosti mají místní samosprávy v celém Česku. V září 2012 nenastoupilo do školek na 50 000 dětí, které by nastoupit chtěly či potřebovaly. Je zde nastaven přesně opačný trend než ve vyspělých zemích, kde jako ve Francii jsou školky součástí školského systému.

Zuzana Loubet del Bayle žije ve Francii 10 let. Už po ukončení studia – vystudovala v Paříži historii a mezinárodní vztahy – chtěla učit, ale tehdy platil přechodný zákaz zaměstnávání cizinců z nových zemí EU, musela tedy několik let čekat. Mezitím si udělala učitelké zkoušky pro výuku dějepisu a zeměpisu a provdala se. Učit na gymnáziu ale začala až po roční mateřské dovolené. Kromě polovičního úvazku na gymnáziu působí jako učitelka na české pařížské Škole bez hranic, kam v sobotu docházejí děti ze smíšených česko-francouzských rodin. Kvůli nedostatku míst v pařížských jeslích si byla téměř jistá, že místo pro tehdy roční dceru Elišku nezíská, a začala uvažovat o jiných, pochopitelně finančně náročnějších možnostech, které má výborně zmapované. Místo v jeslích pro dceru nakonec dostala a má s zařízením tohoto typu velmi dobré zkušenosti.

Francouzky chtějí všechno zároveň

„Ve Francii je dnes vysoká zaměstnanost žen, které mají děti mladší tří let. Je to poměrně nedávná situace, až do 60. let bylo téměř nemyslitelné, aby žena pracovala. Hlavním přelomem byla kulturní revoluce v roce 1968, jejíž součástí byla i snaha o emancipaci žen. Dá se říct, že od té doby se ženy snaží skloubit rodinný a pracovní život a chtějí stihnout všechno zároveň. Ve Francii je také poměrně velký počet žen, které pracují na poloviční nebo částečný úvazek. Nejjednodušší je to ve státní sféře, zaměstnavatel nemůže částečný úvazek odmítnout. Vidím to na vlastním případě, učím na poloviční úvazek, místo 18 hodin jen devět.“

Školka je vzdělávací instituce

„Naproti tomu zařízení pro děti od tří let věku existují už od konce 19. století, mají dlouhou tradici a dnes jsou součástí celého školského systému. Je velký rozdíl v tom, jak funguje česká a francouzská mateřská školka. U nás si tam děti chodí hrát, zatímco ve Francii se dítě připravuje na školu, učí se konkrétní schopnosti, konkrétní dovednosti, je stanoveno, co se mají naučit. Učitelé v mateřských školách si velmi zakládají na tom, že nejsou žádní hlídači dětí nebo vychovatelé, ale pedagogové, kteří dlouho pro tuto profesi studovali. Učitel, který má aprobaci pro první stupeň, ji má zároveň i pro mateřskou školu a nezávisle na své vůli se může octnout tam i tam. Většina mateřských škol je státních, existují určitě i jiné, setkala jsem se s těmi, kam chodí děti od dvou do šesti let a kde je údajně výchova volnějši.“

Školka je zadarmo, takže tam chodí většina dětí, ve Francii se pro dítě místo ve školce najít musí. Co se týče finanční stránky, rodiče platí obědy. Dítě ve školce zůstává od 8.30 do 16.30, takže je otevřená pro všechny rodiny, a snahou rodičů je dostat tam děti co nejdříve. Naše dcera půjde do školky před třetím rokem. Nečeká se na narozeniny, každé dítě, kterému budou tři roky do konce kalendářního roku, může jít už v září. Ve Francii nenastupují děti do školky nebo potom do školy podle vyspělosti, ale podle toho, kdy se narodily. Dokonce jsou rodiče tlačeni k tomu, aby děti přeskočily ročník. Málokdy se stane, že by školní docházka byla odložena o rok. Je tendence začít co nejdřív.

Mateřská dovolená je tu 16 týdnů, nastupuje se na ni asi měsíc před porodem a končí tři měsíce po něm. Většina žen si bere pak ještě normální dovolenou, takže jdou do práce asi ve čtyřech měsících věku dítěte. Dál

existuje do věku tří let rodičovská dovolená, kterou si může vybrat jak matka, tak otec, ale ta je už neplacená. Rodiny, které mají nízké příjmy, mají finanční pomoc, ale ekonomicky je to náročnější. Zaměstnavatel má povinnost držet místo, ale nemusí to být to, které žena opustila. Občas si někdo vybere šestiměsíční variantu, ale tu tříletou už málokdo, to už se spíš ženy rozhodnou zůstat doma a být v domácnosti. Většina žen si tu rodičovskou dovolenou vůbec nevybírá.“

Jesle jsou trendy

„Dnes je trend dávat dítě do jeslí. Přitom je paradoxní, že jeslí je málo. Situace je špatná hlavně v Paříži: třeba v patnáctém obvodu, kde žije hodně mladých lidí, dostane místo jen čtvrtina dětí. Rodiče dávají děti do jeslí opravdu v těch třech čtyřech měsících, naše dcera šla v roce a byla tam nejstarší. V jeslích se o děti starají vychovatelky, které musejí mít speciální vzdělání. Děti jsou rozděleny do místností po 10, pečují o ně vždy dvě vychovatelky. Jesle jsou placené, rodiče dávají určité procento z platu, nejvyšší sazba je ale 35 eur denně. Mají otevřeno od 7.30 do 18.45 s tím, že dítě tam je maximálně 10 hodin. Mluvím o jeslích, které provozuje město a kam jsme dceru od počátku chtěli dát. Takže jsme se zapsali na radnici, což se často dělá už v šestém měsíci těhotenství. Já jsem si byla téměř jistá, že místo nedostaneme, protože jsem chtěla pracovat jen na poloviční úvazek. K našemu překvapení jsme to místo dostali, ale to už jsem předtím začala hledat jiné alternativní způsoby hlídání, které využívá většina lidí. Do jeslí chodí jen třetina dětí.“

Jiné alternativy

„Jsou dva typy chův – jedny, které hlídají děti doma, třeba mají svoje děti už starší a hlídají další dvě až čtyři děti. Většinou tuto práci dělají cizinky. Tyto chůvy jsou zaregistrované na radnici, která je kontroluje, takže rodiče mají minimálně jistotu, že jde o kvalifikovanou osobu a že vybavení odpovídá. Druhý typ chův chodí hlídat děti přímo do rodiny a nemusí mít žádné vzdělání. Spadají do nich i au-pair. Tato služba je relativně drahá, takže je běžné, že si jednu au-pair najímají dvě rodiny.“

Většina rodičů dnes volí jesle, protože si myslí, že jejich dítěti bude nejlíp ve společnosti ostatních dětí. Psychologové říkají, že dítě se hůře odlučuje, čím je starší. U dcery proces adaptace trval asi 14 dní, napřed tam byla hodinu, pak dvě a pak se postupně zapojila. Protože to bylo začátkem září, kdy jsem nastoupila do práce, prodělával s ní adaptaci na

jesle manžela, který si vzal dovolenou. Dcera si po čase zvykla a chodila tam ráda. A když jsme měli v červnu jet na prázdniny, smutně chodila kolem jeslí a lomcovala mříží. Myslím, že je tam spokojená.“

Z extrému do extrému

„Ženy ve Francii berou mateřství jinak než u nás, kde si většina žen neklade otázku, zda budou kojit, nebo ne. Ve Francii se během těhotenství ptá lékař ‚Chcete kojit?‘ Většina žen ve Francii má pocit, že to ani nestojí za to na ty tři či čtyři měsíce, že je to náročné, že to bolí. Připadají mi zhýčkané. Taky porod pomocí epidurální anestezie je běžný – porod prostě musí být pohodlný, aby si jej žena užila. Z našeho pohledu je Francouzka krkavčí matka od začátku do konce, mám pocit, že dítě chtějí, ale bez následků. Bylo pro mě těžké najít kompromis mezi českým systémem, kdy je žena tři roky doma, a tím francouzským, přišlo mi to z jednoho extrému do druhého. Takže roční dovolená, kterou jsem zvolila, je taková střední cesta mezi oběma přístupy.“

Mít děti neznamená konec kariéry

„Co se participace otců týče, ve Francii se muži o děti starají mnohem více než u nás. Ze zákona mají 11 dní otcovské dovolené. Vůbec se podílejí víc i na chodu domácnosti, kde nejsou role tak striktně rozdělené. Možná i proto porodnost ve Francii v posledních 20 letech stoupá – pohybuje se kolem dvou dětí na ženu – a populace se obnovuje. Není to jenom větším počtem dětí přistěhovalců, protože ti už ve druhé generaci přecházejí na demografický model starousedlíků, ale bude to i tím, že mít děti neznamená pro ženu konec kariéry. A velký rozdíl ve srovnání s naším systémem je v tom, že žena má možnost volby a společnost ji neodsuzuje, ať si vybere jedno, nebo druhé.“

FRANCIE

Pojištění pro případ mateřství předpokládá úplné proplacení veškerých výdajů týkajících se těhotenství a porodu, jakož i vyplácení peněžitých dávek během mateřské dovolené před porodem a po porodu pro matku, během dovolené při adopci pro matku nebo otce a během otcovské dovolené pro otce.

Peněžité dávky jsou poskytovány pod podmínkou úplného ukončení veškeré výdělečné činnosti. Matka je povinná odejít alespoň na osmítýdenní dovolenou a má nárok na celkem 16 týdnů dovolené a od třetího dítěte na 26 týdnů. V případě adopce může být dovolená rozdělena mezi otce a matku.

Doba otcovské dovolené je stanovena na 11 po sobě následujících dnů, v případě narození dvou a více dětí na 18 po sobě následujících dnů. Dovolená v případě adopce je stanovena na 10 týdnů, v případě adopce dvou a více dětí na 22 týdnů.

Výše denních příspěvků se rovná průměrné denní mzdě za poslední tři měsíce až do horní meze sociálního zabezpečení, přičemž je stanovena jejich minimální výše. Osoby samostatně výdělečně činné pracující v odvětví zemědělství i mimo ně mohou rovněž nárokovat peněžité dávky v mateřství nebo otcovství. Jedná se o paušální dávky nebo denní příspěvky.

Zdroj: Evropská komise; Zaměstnání, sociální věci a sociální začlenění; Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení, 2012

Kapitola 7

Holandské částečné úvazky

Hana Schenk

Mnohé státy v souvislosti s ekonomickou krizí zavedly podporu částečných úvazků, český stát žádnou takovou pobídku nepřipravil, zaměstnavatelům se kratší nebo sdílené úvazky nevyplácejí (velikost firmy se u nás odvozuje od počtu zaměstnaných osob a nikoliv podle součtu úvazků). ČR patří k zemím s nejnižším podílem práce na částečný úvazek. Zatímco v sedmadvacítce tak v průměru pracuje téměř třetina žen a každý dvanáctý muž, v ČR je to 8 % žen a každý padesátý muž. Vyplývá to ze srovnání údajů Eurostatu. Nejrozšířenější jsou částečné úvazky v Nizozemsku, kde takto pracují tři čtvrtiny žen. Naopak nejméně se možnost pracovat kratší dobu využívá v nových zemích. V Německu, Lucembursku, Rakousku, Švédsku či Británii chodí do práce na zkrácený úvazek zhruba dvě pětiny žen. Právě částečné úvazky jsou považovány za jednu z možností, jak mohou rodiče sladit práci s rodinou a péčí o potomky.

Hana Schenk žije už 16 let v Nizozemsku, kam se přistěhovala za manželem hned po promoci na brněnské Masarykově univerzitě, kde vystudovala češtinu a angličtinu. Bezprostředně po příjezdu si našla zaměstnání v Českém centru v Haagu. Když se jí po sedmi letech narodil syn, začala pracovat na částečný úvazek. Dnes má Hana Schenk dvě děti, devítiletého Daniela a pětiletou Esther, a za sebou bohatou zkušenost s nizozemským systémem mateřských a rodičovských dovolených. Rodina Schenkových bydlí mezi Haagem a Rotterdamelem, ale dojíždět čtyři dny v týdnu (její úvazek je nyní 32 hodin v týdnu) 20 minut vlakem není pro ředitelku Českého centra žádný problém.

Mateřská dovolená jen 16 týdnů

„Práce na částečný úvazek u žen s vyšším vzděláním je v Nizozemsku naprosto běžná, je to požadavek, aby se mohly vrátit po mateřské dovolené, která je tu velmi krátká, zpět do zaměstnání. Obě moje děti se narodily v Nizozemsku, takže jsem si vyzkoušela ten náročný systém mateřských a rodičovských dovolených. Mateřská dovolená je tu velmi krátká, jen 16 týdnů. Je placena ve výši 100 % platu a platí ji sociální úřad, kterému zaměstnavatel odvádí dávky, a ty se pak vrací v podobě mateřské zpět. Placená mateřská dovolená je rozdělena na čtyři až šest týdnů před narozením dítěte a zbytek po narození. Ze zákona pak máte nárok na další tři neplacené měsíce volna, ale této možnosti moc žen nevyužívá. Svou roli hrají finance, ale i strach, že by se to zaměstnavateli nemuselo líbit.“

Rychlý návrat a rychlé nástupy do školy

„Výhodou návratu do zaměstnání po mateřské dovolené je to, že vám zaměstnavatel musí umožnit práci na zkrácený úvazek, čehož v Nizozemsku využívají tři čtvrtiny pracujících žen. Malé děti tedy začínají chodit hned od tří měsíců do jeslí, v Nizozemsku se jim spíš říká školka, kde jsou do čtyř let. Tehdy totiž může nizozemské dítě už začít chodit do první třídy. Povinná docházka je až od pěti let, ale pro děti od čtyř do pěti let neexistuje žádné zařízení. Pro rodiče je to poměrně složitá situace, takže povětšinou dávají děti do školy.“

Striktní školství

„První dva roky to ještě není klasická přísná škola, spíše škola hrou. V tomto období je můžete vzít ze školy na jeden den v týdnu, i na dovolenou mimo prázdniny. Později už to nejde, škola je velmi striktní, což je třeba u naší rodiny problém: Holanďané neslaví Štědrý večer, děti ještě musí do školy, a když se rozhodneme strávit Vánoce v Čechách, tak nemáme šanci je vzít ze školy. Děti začnou tedy chodit do školky nebo jesliček od tří měsíců, jsou tam rozděleny do skupin zhruba podle věku. U těch nejmenších jsou dvě vychovatelky na devět dětí, u těch starších od dvou do čtyř let jsou dvě vychovatelky na 15 dětí. Děti tu dostávají stravu, pro ty úplně malé se může nosit mateřské mléko a vychovatelky jim ho dají v požadovanou dobu. Personál musí mít odborné vzdělání, školka musí být registrovaná a podstupovat různé kontroly, ať už hygienické nebo pedagogické.“

Míst ve školce je dost

„O místo ve školce se musí žádat brzy, ale ve většině případů ho dostanete. Nikdy jsem neslyšela o případu, že by žena po mateřské dovolené musela zůstat doma, protože se její dítě nedostalo do mateřské školky. Školky jsou také poměrně drahé, ale částka, kterou je třeba platit, tvoří tři složky: vlastní příspěvek rodičů, příspěvek zaměstnavatele a příspěvek státu, který se vrací rodičům ve formě odpočtu z daní. Rodiče dostávají také příspěvky na děti, které sice nejsou vysoké, ale pomohou.“

Naše dcera začala do školky chodit ve čtyřech měsících, ale zjistili jí luxaci kloubů. Myslela jsem si, že budu muset zůstat doma, ale od manžela jsem se dověděla, že je naprosto normální, že i o dítě s takovým handicapem se ve školce postarají stejně dobře, jako bych se starala já. Moje holčička chodila do školky půl roku se sádrou a paní učitelky se o ni báječně staraly. Dneska je naprosto v pořádku a nemám pocit, že by utrpěla nějakou psychickou újmu. Viděla kolem sebe jen samé usměvavé děti a paní učitelky, takže nějaký handicap nepocitovala. Když jsem to říkala svým kamarádkám v Čechách, nevěřily svým uším, přišlo jim nenormální, že s takhle malým a ještě nemocným dítětem chodím do zaměstnání. V Holandsku je to běžné, a ani jinou možnost nemáte, takže to tolik neřešíte.“

Babičky na hlídání neexistují

„Rodiče, kteří chodí do zaměstnání, tento systém využívají, v Holandsku neexistuje něco jako česká babička, holandské babičky rády hlídají, ale maximálně tak jednou v týdnu. Já mám pracovní úvazek 32 hodin v týdnu, což je při dvou malých dětech poměrně hodně, takže využívám i služeb placené síly na hlídání, hlavně po večerech, kdy mám ještě pracovní schůzky. Ale mít au-pair na 24 hodin denně je drahé a neznám moc rodin, které by to praktikovaly. Pokud ano, jsou to lidé v manažerských pozicích, právníci a podobně. Obě moje děti chodily od čtyř měsíců do školky, využila jsem ještě zmíněné možnosti neplacené dovolené.“

Po skončení mateřské dovolené je možnost vybrat si rodičovskou dovolenou, a to jak pro tatínky, tak pro maminky. Jedná se o 24násobek vašeho pracovního týdne – pokud pracujete čtyři dny v týdnu, tak máte nárok na 104 dnů rodičovského volna. Toto volno si můžete vybrat buď v kuse, nebo jednou za týden či za 14 dní, ale musíte si tuto dovolenou vybrat do osmi let věku dítěte, pak na ni ztrácíte nárok. Tato rodičovská

dovolená je neplacená, ale v poslední době se toto zaměstnavatelé snaží rodičům nějak kompenzovat, protože je to součástí sociální odpovědnosti firem.“

Populární částečné úvazky

„Popularita částečných úvazků je v Nizozemsku velká, využívají ji nejen matky s dětmi, ale i další zaměstnanci. Jednoznačné vysvětlení pro to není, ale je to dané historickým vývojem, kdy ženy začaly hledat uplatnění v zaměstnání, a také emancipačním hnutím konce 60. let, kdy přibývalo vzdělaných žen, které měly potřebu se realizovat v práci. A v neposlední řadě je to typická holandská vlastnost – Holanďané jsou dobří obchodníci a dobře si spočítali, že je finančně velmi výhodné, když ženy budou pracovat, byť na částečné úvazky, a vracet se po mateřských co nejrychleji do práce.“

NIZOZEMSKO

Osoby pojištěné v souladu se zákonem o zdravotním pojištění mají mj. nárok na péči v mateřství. Pokud je žena pojištěná v Nizozemsku jako zaměstnaná osoba, má v případě těhotenství nárok na peněžní dávky v mateřství.

Mateřská dovolená trvá 16 týdnů. Před porodem je povinné volno v délce čtyř až šesti týdnů; po porodu zůstává matka doma 10 až 12 týdnů.

V průběhu těhotenství dostává žena dávky v mateřství, které odpovídají plné denní mzdě. V průběhu 16 týdnů mateřské dovolené má žena prostřednictvím dávky nárok na 100 % své mzdy, kterou vyplácí subjekt, u kterého je pojištěn zaměstnavatel. Maximální možná denní dávka činí 188,85 eur.

Žena má nárok na bezplatný porod a náhradu nákladů za poporodní péči, pokud je pojištěna v rámci nizozemského zdravotního pojištění.

Zdroj: Evropská komise; Zaměstnání, sociální věci a sociální začlenění; Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení, 2012

Kapitola 8

Co říkají fakta?

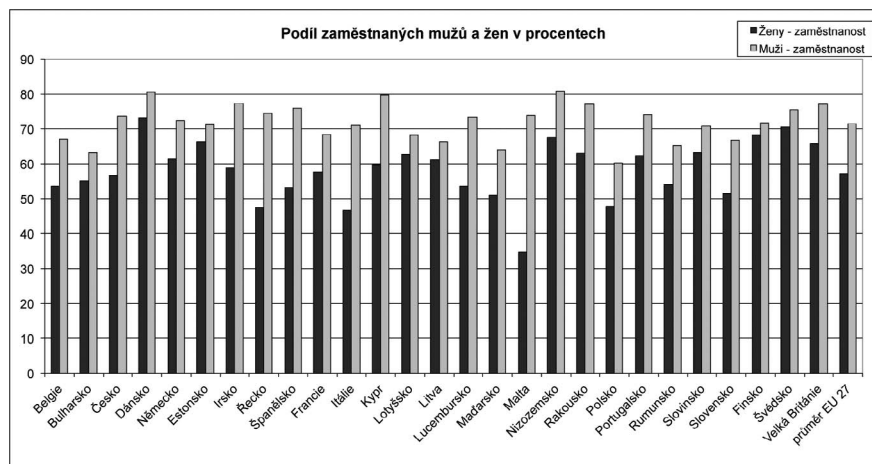
Práce versus rodina

Česko patří k zemím s nejnižším podílem práce na částečný úvazek. Vyplývá to ze srovnání údajů z jednotlivých států Eurostatu z roku 2010. Zaměstnanost v Česku se pohybuje kolem evropského průměru. V Česku nastává výrazný rozdíl mezi zaměstnaností žen s dětmi a bezdětných žen. V sedmadvacítce pracuje v průměru téměř 72 % mužů a 57 % žen. V ČR je zaměstnáno bezmála 74 % mužů a 57 % žen. České ženy obvykle pracují právě na plné úvazky.

Nejrozšířenější jsou částečné úvazky mezi ženami v Nizozemsku. Naopak nejméně se možnost pracovat kratší dobu využívá v nových zemích. V Bulharsku jsou tak zaměstnána necelá 3 % žen a necelá 2 % mužů. Menší podíl částečných úvazků než Česko má pak ještě Slovensko a Maďarsko. V Německu, Lucembursku, Rakousku, Švédsku či Británii chodí do práce na kratší dobu zhruba dvě pětiny žen. Téměř ve všech těchto zemích je zaměstnanost žen vyšší než v ČR.

Nevýhodou částečných úvazků bývá nižší ohodnocení, při dlouhodobějším využívání zkráceného úvazku nižší odvodů na důchodové pojištění.

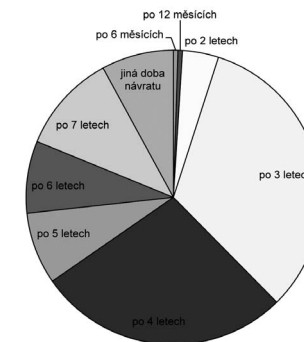
Podíl zaměstnaných mužů a žen v EU

Zdroj: Eurostat, 2010

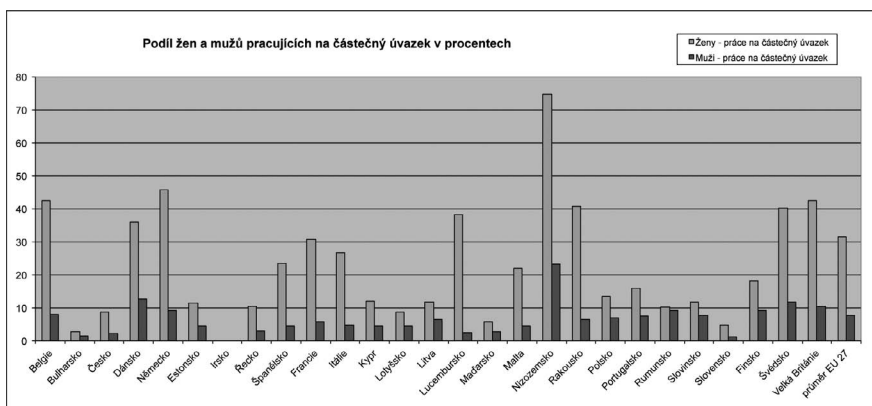
Kdy je dle českých žen vhodné se vrátit do zaměstnání na celý úvazek (v %)

Do zaměstnání na celý úvazek je podle žen vhodné se vrátit (v %)

Zdroj: Síť mateřských center, 2010

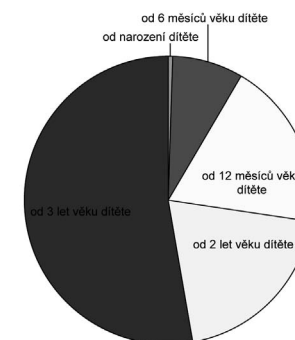
Podíl žen a mužů pracujících na částečný úvazek v procentech

Zdroj: Eurostat, 2010

Kolik (v %) českých žen by přivítalo práci na alternativní pracovní úvazek

Práci na alternativní pracovní úvazek by ženy přivítaly (v %)

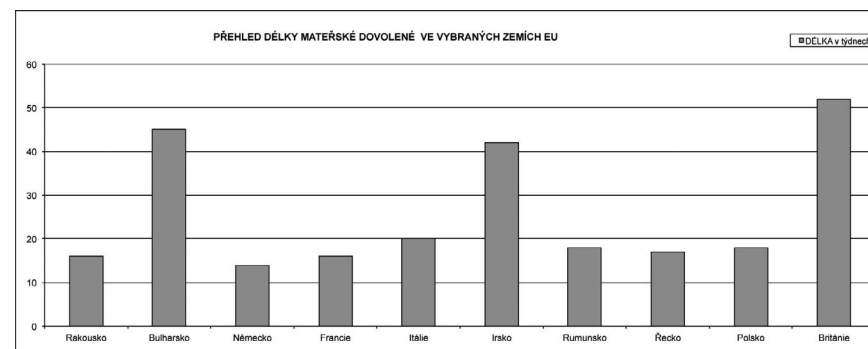
Zdroj: Síť mateřských center, 2010

Průzkum Sítě mateřských center z roku 2010 ukázal, že téměř třetina dotazovaných žen by chtěla po dovršení jednoho roku dítěte pracovat na alternativní pracovní úvazek, z domova, ve formě klouzavé pracovní doby či na hlavní pracovní úvazek sdílený s jinou osobou. Celkem 8 % z těchto žen si takovou formu práce dovede představit již poté, co dítě završí půlrok svého života. S přibývajícím věkem dítěte zájem žen o částečnou pracovní příležitost roste, od dvou let už má o takovou možnost zájem více než pětina žen a od tří let věku dítěte více než polovina respondentek. Ideální doba pro návrat do zaměstnání na plný úvazek je podle třetiny respondentek po dosažení tří let věku dítěte. Pětina žen pak vidí ideální čas pro návrat po dvou letech. Celých 28 % z nich však odsouvá plný úvazek až do čtyř let věku dítěte. Dotazníkové šetření bylo provedeno v měsíci březnu a dubnu 2010 po celé České republice. Zúčastnilo se jej 760 respondentek.

Matky v Evropské unii

PŘEHLED DÉLKY MATEŘSKÉ DOVOLENÉ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH EU

Zdroj: Evropská komise, 2011

Na podzim roku 2010 rozhodl Evropský parlament, že ženy v EU by během mateřské dovolené měly dostávat plnou výši platu. Zákonodárci rozhodli i o tom, že by se měla zavést minimálně dvoutýdenní plně hrazená otcovská dovolená. K vstupu nových pravidel v platnost je ovšem zapotřebí i souhlas členských zemí EU a podle reality je vidět, že se ještě nějakou dobu bude složitě získávat. Europoslanci rovněž rozhodli, že minimální délka mateřské by měla v Evropské unii dosahovat 20 týdnů místo dnešních 14. V Česku je to nyní tak, že po dobu mateřské dovolené nahrazuje matkám ušlý příjem peněžitá pomoc v mateřství, která je jednou z dávek systému nemocenského pojištění. Vyplácí se ve výši 70 % vyměřovacího základu.

Infrastruktura péče o děti

V souvislosti s porodní křivkou silné generace 70. let se rodiče dětí předškolního věku potýkají s citelným nedostatkem dostupnosti péče o malé děti. Z tisícovky veřejných jeslí v roce 1990 v ČR zůstalo v roce 2007 pouhých 49. Podle odhadů nenastoupilo v září 2012 do mateřské školy kolem 50 000 dětí, které by nastoupit chtěly či potřebovaly. Tento problém se navíc již začíná přelévat do prvního stupně základních škol, kde bude dále narůstat.

České matky zažívají diskriminaci

Celých 54 % matek dětí do 10 let cítí diskriminaci na trhu práce – ať už v práci či při hledání zaměstnání. Po návratu z rodičovské dovolené by velké množství matek mělo zájem využívat pružnou pracovní dobu (54 %) a práci z domova kombinovanou s prací v kanceláři (43 %). Zájem je také o poloviční úvazek (43 %). Bohužel stávající možnosti jsou nedostatečné, pouze 23 % respondentek mohlo využít pružnou pracovní dobu po návratu z mateřské a rodičovské dovolené a kolem 10 % pak kombinovat práci v kanceláři s prací z domova.

Nejčastěji se ženy setkávají s otázkami ohledně počtu dětí a možnosti hlídání od potencionálních zaměstnavatelů při přijímacím pohovoru (63 %), na druhém místě s nepřijetím do zaměstnání z důvodu rodičovství nebo potencionálního rodičovství (43 %), dále pak s nepovolením nižšího než plného pracovního úvazku po návratu z mateřské či rodičovské dovolené (35 %).

Matky mají silnou potřebu harmonizovat práci s rodinou, mají zájem o alternativní pracovní úvazky převážně v období rodičovské dovolené a o využívání zařízení péče o děti. Matky mají rovněž zájem pracovat v období rodičovské dovolené (63 %). Největší motivací pro práci jsou finanční důvody (78 % respondentek) a potřeba širšího záběru mimo péči o rodinu (50 %). Až 60 % respondentek se zajímá o firemní nebo s firmou spolupracující zařízení péče o děti. Celkem 53 % matek nepracovalo v průběhu rodičovské dovolené, protože neměly žádnou možnost hlídání.

Prokázal to výzkum společnosti Ipsos-Tambor, který mezi 605 respondentkami nechala zpracovat Gender Studies, o.p.s.

